

Borbély Anna

A nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés és a települések összefüggése a magyarországi románoknál¹

Bevezetés

A nemzetiségi lét, az identitás és az önszerveződés kérdése a magyarországi románoknál csak a közösségre jellemző román-magyar nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés viszonylatában értelmezhető. A nyelvcsere folyamata határozza meg ugyanis, hogy egy-egy magyarországi románok által is lakott településen – legyen az város vagy falu – élő románok, hogyan tudják megőrizni az őseiktől átörökölt közösségi hagyományokat, szokásokat és nyelvet. Így tehát azon a településen, ahol a nyelvcsere folyamata éppen csak elkezdődött, vagyis a folyamat kezdeti szakaszban található és a településre a román nyelv megőrzése a jellemző, az ott élő románok egész közösségére érvényes, hogy tudatos nemzetiségi létben élnek, identitásukat megőrizték, önszerveződésük megoldott. Azon a településen, ahol a nyelvcsere egy kifejtett szakaszba lépett, már csak a közösség egy részénél érvényesül a tudatos román nemzetiségi lét, az identitás megőrzése, illetőleg az önszerveződés hatékony működése. És végül azon a településen, ahol a nyelvcsere szinte már befejeződött, lényegében már csak a különböző intézményekben, vagyis a templomban, az iskolában és/vagy a kulturális egyesületekben tapasztalható a román nemzetiségi lét valamely jele.

A nyelvcsere fogalma és folyamata

Weinreich megfogalmazása szerint nyelvcsere akkor következik be, amikor egy közösség „egy nyelv szokásos használatáról áttér egy másik nyelv használatára” (1953:68). Szokás erre a jelenségre, tévesen, a nyelvváltás szót is alkalmazni, amelyet a kétnyelvűségről szóló irodalom a kommunikációs helyzetben előforduló olyan jelenségre vonatkoztat, amikor a (két- vagy többnyelvű) beszélő (két- vagy többnyelvű) partnerével beszélgetve az egyik nyelvről átvált a másikra. A nyelvcsere ezzel szemben nem a kommunikációs helyzetre utaló „pillanatnyi” fogalom, hanem a közösség egészére vonatkozó, általában több generáción keresztül végbemenő folyamatot takar.

Hamers és Blanc (1989:176) egydimenziós ábra segítségével könnyíti meg a nyelvcsere folyamatának megértését (vö. 1. ábra). Az ábra jobb és bal szélén egy-egy egynyelvűségi szakasz van: az első egynyelvűség a csoport eredeti nyelvére (L_x), a másik pedig a többségi csoport nyelvére (L_y) vonatkozik. A két egynyelvű szakasz között egy kétnyelvű szakasz húzódik, amelyen belül a kétnyelvűség három szintjét jelölik: (1) kétnyelvűség a kisebbségi nyelv dominanciájával ($L_x > L_y$), (2) kiegyensúlyozott kétnyelvűség ($L_x = L_y$), (3) kétnyelvűség a többségi nyelv dominanciájával ($L_x < L_y$).

¹ A kutatás az OTKA T030305 és az NKFP 5/126/2001 támogatásával készült.

A nyelvcsere egydimenziós modellje
(Hamers és Blanc 1989:176 alapján)

EGYNYELVŰSÉG → KÉTNYELVŰSÉG → EGYNYELVŰSÉG

$L_x \rightarrow L_x > L_y \rightarrow L_x = L_y \rightarrow L_x < L_y \rightarrow L_y$

Ha elfogadjuk azt, hogy a nyelvcsere folyamatnak tekinthető és fejlődési szakaszokra bontható, vagyis hogy létezik egy kezdeti, egy közbülső (előrehaladott) és egy befejező szakasza, akkor bizonyos, hogy minden közösség egy adott időpontban elhelyezhető a nyelvcsere képzeletbeli dimenziója mentén. Ha tehát azt állapítjuk meg, hogy a Magyarországon élő kisebbségi közösségek napjainkban a nyelvcsere folyamatát élik át, akkor a magyarországi kisebbségek saját nyelvük ismerete és használata alapján és egymáshoz viszonyítva is elhelyezhetők a magyarországi kisebbségek nyelvcserejét ábrázoló képzeletbeli dimenzió mentén. Ebben az esetben az elrendezést a magyarországi kisebbségek csoportjai szerint lehet megtenni.

Mivel nem állnak rendelkezésünkre a magyarországi nemzetiségi és etnikai közösségek nyelvcserejével kapcsolatban olyan adatok, amelyek ugyanazon időben és módszerrel lettek összegyűjtve, esetükben egy másik lehetőség a nyelvcsere alakulására az, ha a népszámlálási adatokat hasonlítjuk össze egymással. Az összehasonlításkor nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ezek az adatok óvatossággal kezelendők, hiszen csak hozzávetőlegesek, és az adatgyűjtés idejében megfigyelhető történelmi, politikai és társadalmi jelenségek ez adatok alakulását mindenkor befolyásolják. Az 1. táblázatban egy húszéves periódusban (1970–1990) a román és néhány, kisebbségi nyelvet beszélő magyarországi közösség anyanyelvi beszélőinek számát foglaltam össze.

1. táblázat

**A magyarországi kisebbségi anyanyelvűek száma
1970-ben és 1990-ben***

Anyanyelv	1970	1990	Nyelvegőrzés mértéke
Cigány	34 957	48 072	+27,3%
Német	35 594	37 511	+ 5,2%
Horvát	21 855	17 577	-19,6%
Román	12 624	8 730	-30,9%
Szlovén	4 205	2 627	-37,6%
Szlovák	21 176	12 745	-39,9%
Szerb	7 989	2 953	-63,1%

* (Vö. A táblázatban szereplő 1970-es és 1990-es adatokat *A nemzetiségek életkörülményei* [KSH, 1995] című könyvből gyűjtöttem ki.)

A táblázatból kitűnik, hogy a magyarországi kisebbségi anyanyelvűek létszáma határozott kapcsolatban van a nyelvmegőrzéssel, illetve a nyelvcserevel. A magyarországi kisebbségi nyelvek közül anyanyelvi szinten legtöbbször a „cigányt” és a németet beszélik. A népszámlálási adatok szerint számuk 30–40 ezer feletti. Csak e két kisebbségi nyelv beszélői esetében figyelhető meg az 1970–1990-es periódusban növekedés. A többi kisebbségi nyelv esetében ez a szám ugyanebben az időszakban csökkent. A csökkenés mértéke kapcsolatot mutat az anyanyelvi beszélők számának nagyságával. Éspedig, minél kevesebben beszélték anyanyelvi szinten a kisebbségi nyelvet, annál rohamosabban csökkent létszámuk a húsz év alatt. A 10 és 20 ezer közötti létszámú horvát és szlovák anyanyelvűek átlagos csökkenése ebben a periódusban 29,8 %-os, viszont az ennél kisebb létszámú szerb és szlovén anyanyelvűek száma ugyanebben a húsz évben átlagosan 50,4 %-os csökkenést mutatott. A román anyanyelvűek száma 1970-ben még 10 ezer felett volt, ez a szám 1990-re 10 ezer alá csökkent, és ennek megfelelő a román anyanyelvűek csökkenése is, ami 30,9 %-os (vö. Borbély 2000a).

Bármely magyarországi közösséget, amelyik nyelvcserevel jellemezhető, ábrázolni lehet saját nyelvcsere-dimenziója mentén. Az ábrázoláshoz meg kell keresni azt a változót, amelynek segítségével a kisebbségi csoport a nyelvcsere fejlődése szerinti kisebb csoportokra bontható. Mivel maga a kisebbségi közösség nem homogén, hiszen különböző generációk és társadalmi kategóriák élnek benne együtt, a nyelvcsere elterjedése egy-egy kisebbségi csoport tagjai esetében sem képzelhető el egységesen. Így van ez a magyarországi románok esetében is. A magyarországi románoknál a közösségben végbemenő nyelvcsere terjedését a *lakóhely* változó segítségével lehet a legjobban ábrázolni. Egy-egy település nyelvcserejének ábrázolásához azonban már más változót/változókat kell figyelembe venni. Például a kétegyházi román közösség esetében az *életkor* és a *nem* változókkal kialakított csoportok lesznek erre a legalkalmasabbak (vö. Borbély 1996).

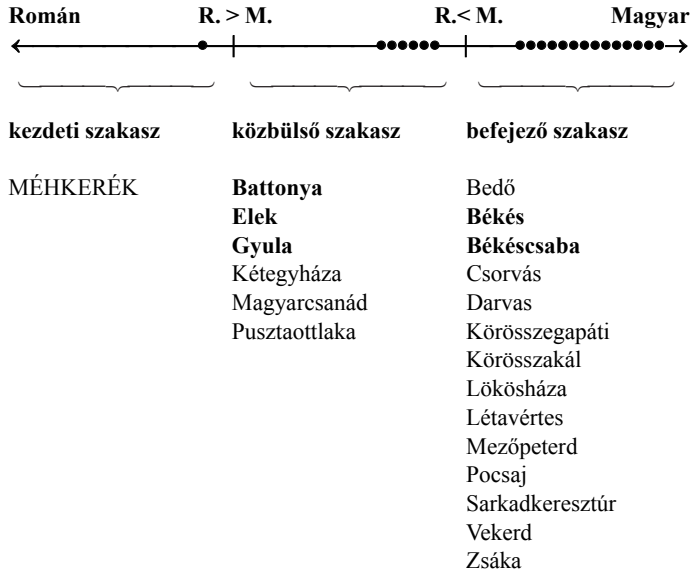
A nyelvcsere és a települések kapcsolata a magyarországi románok közösségében

A vizsgált közösség tagjai nagyobb számban 21 településen² élnek. A terepen történt vizsgálataim alapján ezeket a településeket a következőképpen helyezném el a magyarországi románok nyelvcserejének egydimenziós modelljén (vö. 2. ábra).

A nyelvcsere fejlődési szakaszait tekintve a kezdeti szakaszba egy települést, a közbülső szakaszba hatot és a befejező szakaszba pedig tizennégyet helyeztem el. Pontos statisztikai méréseim arra vonatkozólag, hogy a települések a nyelvcsere egyes szakaszain belül milyen sorrendet alkotnak, nincsenek. A települések nevét ezért egy-egy szakaszon belül abcé-sorrendben adom meg (vö. 2. ábra).

² A 21 települést a magyarországi románok olyan településként minősítik, melyek románok által (is) lakottak. Ezeknek a településeknek román vonatkozásairól, többek között, a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége által kiadott hetilapban (Foaia Românească) és az évente megjelenő kalendáriumban (Calendarul Românesc) olvashatók írások (vö. pl. Frătean 1997:136–141).

A magyarországi románok nyelvcserejének egydimenziós modellje
a közösség 21 településének viszonylatában
(Vö. Borbély 2000b:47)

A település típusa (falu–város) és a nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés kapcsolata

Bár a szakirodalom a településtípust a nyelvmegőrzés, illetőleg a nyelvcsere jelentős faktoraként mutatja be (vö. pl. Weinreich 1953:90, Fishman 1966:443, Tabouret-Keller 1968:112, Bartha 1999), a magyarországi románok esetében kimutatható hatása nem számottevő, mint ahogyan ezt a 2. ábra is mutatja (az ábrán félkövéren vannak kiemelve a városok). Ennek bizonyítására a 2. táblázatban két város és két falu román anyanyelvű lakosainak százalékos csökkenését mutatom be az 1980-as és 1990-es statisztikai adatok alapján. A táblázatban ismertetett adatok szerint nincs számottevő különbség a nyelvcsere terjedése és a települések típusa között.

Az adatokkal ellentétben viszont a kilencvenes évektől kezdődően megfigyelhető, hogy az egyes városokban tömörülő román értelmiség jelentős kulturális aktivitást fejt ki. S míg a falusi román kulturális életet elsősorban az évente megrendezendő román bálók jellemzik, addig például Gyulán megalakult a Magyarországi Románok Kutatóintézete, mely évente tudományos szimpóziumot szervez; a szegedi románok létrehozták a Szege-di Román Ortodox Egyházat; a budapesti románok évkönyveket jelentettek meg és irodalmi esteket tartanak; a békéscsabai románok évente román mesemondó versenyt rendeznek, illetőleg a battonyai románok – a városuk szülőltjéről Lucian Magdu-ról elnevezett – román versmondó versenyt szerveznek stb.

**Két településtípus román anyanyelvű lakosainak
százalékos csökkenése 1990-ben 1980-hoz viszonyítva***

Városok		Falvak	
Battonya	Gyula	Kétegyháza	Pusztatottlaka
35,3%	17,8%	25%	37%

* (Vö. A táblázatban szereplő 1980-as és 1990-es adatokat az 1990. évi népszámlálás [KSH, 1993] című könyvből gyűjtöttem ki.)

Éppen ezért, ha a települések és a nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés kapcsolatát vizsgáljuk, fontosabb tényezőnek számít a településen belül a románok és a magyarok számaránya, illetőleg a településen működő intézmények aktivitása, valamint a településről történő elvándorlás kérdése stb.

A településen belüli román–magyar arány és a nyelvcsere

A magyarországi románok lakta települések a bennük élő románok és magyarok aránya tekintetében három típusba sorolhatók. Ezek a településtípusok a nyelvcsere megjelenésével is összefüggnek a következőképpen:

- (a) ahol a románok számaránya alacsony – a nyelvcsere: erőteljes, szinte befejeződött,³
- (b) ahol a románok és a magyarok megközelítőleg egyenlő arányban élnek vagy számuk jelentős – a nyelvcsere: kiterjedt,⁴

³ Azok a települések vannak legnagyobb számban, ahol a nyelvcsere erőteljes. Ezek a településeken mindig is kisebb számban élt a román lakosság a magyarsággal szemben. Többségük Hajdú-Bihar és Békés megyében található. Itt már alig beszél valaki románul, az idősök egymás között is szinte mindig magyarul beszélnek. Vekerd – Veched (Hajdú-Bihar megye) esetében például a népszámlálási adatok azt mutatják, hogy 1960-ban román anyanyelvűnek a közösség 29,9%-a, román nemzetiségűnek a közösség 61,6%-a vallotta magát. Harminc évvel később, *1990-ben ugyanebben a faluban már senki sem vallotta magát román anyanyelvűnek, illetve románnak.*

Hét Hajdú-Bihar megyei, románok által is lakott település közül 1990-ben csak Bedőben (16,4%) és Körösszegapátiban (16,8%) haladta meg a román anyanyelvűek száma a lakosság tíz százalékát (1990. évi népszámlálás, 1991:37). Amikor a kilencvenes évek közepén a Hajdú-Bihar megyei falvakban románul tudó adatközlő után kutattam, sokszor egy-egy Méhkerékről vagy Romániából betelepült személyhez irányítottak. Ezek a településeken (Bedő és Létavértes kivételével, itt ugyanis magyar nyelven működik a görög katolikus egyház) a román görögkeleti szertartások román egyházi énekeit is úgy éneklik, hogy nem értik teljes mértékben az énekek szövegét.

⁴ Azokon a településeken, ahol a nyelvcsere folyamata közepesnek mondható a lakosság közel fele, de legalább 30%-a román anyanyelvű. Két ilyen település van, mindkettő Békés megyében található: Kétegyháza és Pusztatottlaka (Otlaca-Pusta). Esetükben is jól

(c) ahol a románok többségben vannak – a nyelvcserre: enyhe, épp csak elkezdődött.⁵

3. táblázat

**A román anyanyelvű lakosság arányának alakulása
1960 és 1990 között három településen**

Nyelvcserre	Erőteljes	Közepes	Gyenge
Település	Körösszegapáti	Kétegyháza	Méhkerék
1960	31,5%	56,9%	95,3%
1990	16,8%	39,7%	83,5%
Nyelvmegőrzés mértéke	53,3%	69,8%	87,6%

* (Vö. A táblázatban szereplő 1960-as és 1990-es adatokat A nemzetiségek életkörülményei [KSH, 1995] című könyvből gyűjtöttem ki.)

A 3. táblázatban a három településtípusból egy-egy települést mutatok be abból a szempontból, hogy a román anyanyelvű lakosok százalékos aránya az 1960-as és az 1990-es népszámlálási adatok szerint hogyan változott. A három évtized alatt lejáratott változás szemléltetésére kiszámítottam, hogy az 1990-ben magukat román anyanyelvűeknek vallók aránya hány százaléka az 1960-as arálynak. Ez a százalék (l. a 3. táblázat utolsó sorát) a nyelvmegőrzés mértékének tekinthető a vizsgált időszakban. Ezek az adatok jól mutatják, hogy minél kevesebben beszélnek a románt egy településen belül, annál kisebb a nyelvmegőrzés mértéke, vagyis a vizsgált közösségben annál előrehaladottabb állapotban van a nyelvcserre.

**A közösség saját intézményei (pl. az egyház) és a nyelvcserre,
illetőleg a nyelvmegőrzés kapcsolata**

Mint ahogy ezt más közösségben is kimutatták (lásd pl. Huffines 1980) az egyházi szertartások során használt anyanyelv elősegítheti a nyelvmegőrzést, ezzel szemben a többségi nyelven zajló szertartások a nyelvcserre folyamatát segíthetik elő (vö. Sándor 1996). A

megfigyelhető a nyelvcserre, de valamivel kisebb mértékben, mint az előző típusú településeken. Míg 1960-ban Kétegyházán a lakosság 56,9%-a, Pusztotaotlakán a lakosság 41,5%-a vallotta magát román anyanyelvűnek, addig 1990-ben Kétegyházán már csak a lakosság 39,7 %-a, Pusztotaotlakán pedig a lakosság 33,5%-a (1990. évi népszámlálás, 1991:35). Ezek a településeken az idősek többsége még románul beszél egymással, a középkorúak közül is sokan és még néhány fiatal is.

⁵ A nyelvcserre Méhkeréken (Micherechi) éppen csak elkezdődött. Itt a lakosság szinte teljes egészében román. Bár itt is mutatkoznak már a nyelvcserre utaló jelenségek, de a többi településsel összevetve a gyermekek itt beszélnek a legjobban románul. A statisztikai adatok szerint 1960-ban Méhkeréken 95,3% vallotta magát román anyanyelvűnek. Harminc évvel később, 1990-ben számuk csak alig több, mint tíz százalékkal csökkent (83,5%) (1990. évi népszámlálás, 1991:).

román görögkeleti egyház szerepét a nyelvmegőrzésben különösen fontos kiemelni. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a szertartások nyelve mindig is a román volt (s ma is az). A két világháború között, amikor nem működött román iskola, a gyermekek a görögkeleti hittanórákon tanultak meg románul olvasni. Ez a két körülmény a nyelvmegőrzést segítette elő. Viszont az ötvenes évek végétől az állam egyre nagyobb nyomást gyakorolt az egyházakra, így az egyház a románok esetében is inkább az idősek, mint az egész közösség intézményévé vált, ami a nyelvcsere felgyorsulásához vezetett. A Hajdú-Bihar megyei települések egy kisebb részében (pl. Bedő, Létavértes) a románok görög katolikus vallásúak. Ezekben a templomokban a század elejétől kezdődően fokozatosan magyar lett a szertartások nyelve. A vallási szertartás magyar nyelve ezekben a közösségekben nagymértékben elősegítette a nyelvcsereét. Ennek alátámasztására a népszámlálási adatok is segítséget nyújtanak. A Központi Statisztikai Hivatal adatai közül két olyan, románok által is lakott települést tudtam kiválasztani, ahol a román anyanyelvűek aránya a településen belül 1960-ban közelítőleg azonos volt. A kettő közül az egyik településen a románok görögkeleti, a másikon pedig görög katolikus vallásúak, vagyis az első esetben románul, a másik esetben magyarul folynak az egyházi szertartások. Az 1960-as román anyanyelvre vonatkozó százalékos adatokat a két településen összevettem az 1990-es adatokkal (1. 4. táblázat). Az adatok azt mutatják, hogy 1960 és 1990 között azon a településen, ahol az egyház nyelve a román volt (Puszttaotlaka), a nyelvmegőrzés mértéke magasabb volt, mint azon a településen, ahol az egyház nyelve a magyar volt (Bedő) (lásd a 4. táblázat utolsó sorát).

4. táblázat

**A román anyanyelvű lakosság arányának változása
1960 és 1990 között egy görög katolikus és egy görögkeleti vallású településen**

Egyház nyelve	Magyar	Román
Település	Bedő	Puszttaotlaka
1960	40,4%	41,5%
1990	16,4%	33,5%
Nyelvmegőrzés mértéke	40,6%	80,7%

* (Vö. A táblázatban szereplő 1960-es és 1990-es adatokat az 1990. évi népszámlálás [KSH, 1991: 35–37] című könyvből gyűjtöttem ki.)

**A nyelvmegőrzés faktorai
egy magyarországi román településen: Méhkeréken**

A 2. ábra tanúsága szerint csak egy település van Magyarországon, ahol a nyelvcsere éppen csak elkezdődött. Ez a település Méhkerék. Éppen ezért, fontos annak kiderítése, hogy mely tényezők hatásának köszönhető, hogy ezen a településen csak egy-két vagy több generációval később kezdődött el a román–magyar nyelvcsere folyamata. Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint Méhkeréken 1886 román anyanyelvű él, ez a szám az összlakosság 83,5%-át teszi ki (1990. évi népszámlálás 1991:34–35). A román anyanyelvű lakosság számát tekintve Magyarországon Kétégyháza áll a rangsor második helyén.

Itt 1791 román anyanyelvű él, és ez a szám a falu 39,7%-át teszi ki (1990. évi népszámlálás 1991:34–35).

Az említett statisztikai adatokkal eljutottunk az *első* olyan *faktorhoz*, amely a saját nyelv megőrzésének egyik fontos tényezője. Méhkerék az egyetlen magyarországi román település tehát, ahol a románok a legutóbbi évtizedekig a település összlakosságát tették ki. Ezzel magyarázható az is, hogy a környéken a „kis-Bukarest” elnevezés ragadt a községre, amelyet tréfásan maguk a méhkerékiek is használnak (vö. Kozma 1985:64). A falu tisztán román volta mellett földrajzi elhelyezkedése volt a *második* nagyon fontos *nyelvmegőrző-faktor*; minthogy távol feküdt a jelentős vasúti és közúti csomópontoktól és a megye nagyobb városaitól (Békéscsaba és Gyula). E két faktor magyarázza a csoport nagyfokú közösségi zártágát és elszigetelődését a többségi társadalomtól. Ezt tekintem a *harmadik nyelvmegőrző-faktornak*, amelynek segítségével a közösség konzerválni tudta a nyelvhasználaton kívül az archaikus szokásokat és hagyományokat. Méhkeréki adatközlőktől szinte lehetetlen adatot gyűjteni arról, hogy a XX. század közepéig a település lakói hogyan érték el, hogy magyar ne telepedjen le közösségükben. Más település lakóitól gyűjtött adat, hogy a méhkeréki románok a letelepedni vágyókat „kivetették” maguk közül. Ennek egyik legfőbb módja az volt, hogy az „idegenekkel” is csak románul beszéltek. Amikor idős méhkerékieket arról faggattam, miért nem nézték volna jó szemmel szüleik, ha magyar lányt hoznak a házhoz, többnyire azt válaszolták, hogy a magyar lányok és nők amellet, hogy nem beszélnek románul, úriasabbak, kevésbé dolgozók, rövidre van vágva a frizurájuk, és dohányoznak. Kozma Mihály gyűjtései szerint Méhkeréken a vegyes házasság még az ötvenes években is akár kitagadással végződő kemény családi ellenállásba ütközhetett. A legjellemzőbb kifogások ezek voltak: a fiatal ezzel megtagadja a fajtáját, a házastárs később még szemére vetheti románságát, lenézheti ezért őt is, a román szülőket is. A kedélyek azonban hosszabb-rövidebb idő múltán rendszerint lecsillapodtak (Kozma 1985:84–85). A közösségi és a földrajzi zártág kedvezett a saját nyelv, a hagyományok és a szokások megőrzésének. A román nyelv megőrzését emellett egy *negyedik faktor* is elősegítette. Ez a falu prosperáló gazdasági tevékenysége, a föld alatti primórtermesztés, amely a 60-as években vette kezdetét. Ennek eredményeként a szegény falu, néhány évtized alatt, országos viszonylatban is jómódúvá vált. A közösség fiataljai is megtalálták számításait, és így nem kényszerültek elhagyni falujukat. Sok családban két generáció, szülők és gyermekek együttes erővel, nagy területen végzik a primórtermesztést napjainkban is. Fontos megjegyezni, hogy még a felsőfokú végzettséggel rendelkező méhkerékiek (orvosok, tanárok) közül is sokan egészítik ki fizetésüket a kertesztből származó bevételekkel. A méhkerékiek többségének munkahelye a faluban, családi környezetben van, ami a nyelvmegőrzésre pozitívan hatott. A falu gazdagsága a falu tekintélyének jelentős növekedését eredményezte. A faluba beházasodók – főképpen nőkről van szó – legalább alapfokon megtanulták a román nyelvet. Ez a falu közösségébe való beilleszkedésnek lényeges feltétele volt. Más magyarországi román településen olyan beházasodó magyar fiatalról, aki megtanulta volna a román nyelvet, eddig nem szereztem tudomást. Az *ötödik faktor*, amely pozitívan befolyásolta a román nyelv megőrzését a helyi intézményekben: az iskolában és az egyházakban szokásos román nyelvhasználat. Méhkerék az egyetlen település Magyarországon, ahol kizárólag román általános iskola működik. Más magyarországi román településen vagy működik még másik általános iskola (például Kétegyháza román és magyar iskola, Battonyán ezeken kívül szerb iskola is), vagy a magyar iskolán belül lehet román nyelvet tanulni. A település egyházaiban: az *ortodox* templomban, a mellette működő *Úr serege* felekezetben, valamint a *baptista* és a *pünkösdi* egyházközségekben a vallási szertartás kizárólag román nyelven

folyik. Más, magyarországi románok által is lakott településeken a vallási szertartás az ortodox templomot kivéve két nyelven (románul és magyarul) vagy kizárólag magyarul folyik. Az iskola és az egyházak a román nyelv megőrzését azzal is figyelemre méltó mértékben elősegítik, hogy a méhkerékiek romániai (iskolai és vallási) közösségekkel tartanak fenn kapcsolatokat. Egy aktív baptista adatközlőm elmondta, hogy havonta legalább három vasárnapon romániai baptisták érkeznek templomukba.

A román nyelv megőrzése Méhkeréken tehát a következő faktoroknak köszönhető: (1) *a közösség szinte teljes mértékben románokból áll*, (2) *a település földrajzilag periférikus helyzetben található, jelentősebb vasúti vagy közúti csomópont nincs a közelben*, (3) *ennek köszönhetően jól fenn tudja tartani a csoport zárttságát is*, (4) *a primőrkertészet*, amely a közösség meggazdagodásához és ezzel együtt tekintélyének növeléséhez is vezetett, és (5) *az iskola és az egyházak fenntartják a román nyelvhasználatot*. Ezeket a körülményeket figyelembe véve megállapítható, hogy a faktorok nem egymástól függetlenül alakultak ki és hatnak a nyelvmegőrzésre, hanem erősen kiegészítik, erősítik, sőt fel-tételezik egymást. Hiszen nehezen lehetett volna kialakítani román egynyelvű egyházi közösségeket olyan településen, ahol a lakosságnak csak a felét teszik ki a románok. Az öt faktor hatékonyságát mérlegelve mindenképpen az első kettőt tartom a legsúlyosabb, fő tényezőnek. E két faktor következtében alakulhatott ki a többi három.

Az viszont, hogy a közösségben a nyelvcserre megkezdődött, nem kétséges. A nyelvcserre jeleit a következő jelenségek mutatják. A kisgyermekes egymás között egyre-másra magyarul beszélnek. A nyelvmegőrzés ellen munkálkodik a közösség negatív véleménye saját közösségi nyelvéről. Sokuk szerint anyanyelvük a román és a magyar nyelv keveréke: *corc* (korcs), *corcătura* ('keverék'). A nyelvcserre jeleit mutatja továbbá, hogy a egyes házasságokban felnövekedő gyermekek közül az idősebbek jól beszélnek románul, viszont a kisebbek már kevésbé. Az utóbbi években a településre beházasodók egyre kevésbé tanulják meg a román nyelvet.

A település nyelvcseréjének elindítói elsősorban az újabb társadalmi változások voltak. A közösség magyar anyanyelvű lakossága 1990-re közel félezerre duzzadt. A közösség zártága erősen fellazult. Már nem sok szülő tiltakozik a családba beházasodni vágyó magyar lányok ellen. A vasúti és a közúti hálózat⁶ kiépülése hatással volt a földrajzi zártág elvesztéséhez is. A román nyelv megőrzésében igazán hatékony faktor maradt a családi kertészetek működése, a vallásos közösségek léte, valamint az iskola.

A magyarországi románok közösségében a nemzetiségi lét és az identitás megőrzését nem elsősorban a települések típusa (falu–város) determinálja. Az önszerveződés esetében már több szerephez jutnak a városok. Hiszen olyan városokban, mint például Békéscsaba vagy Budapest, ahol a románok aránya a magyar lakossághoz képest csekély mértékű és román iskolák sem működnek, nagyon élénk a román értelmiségiek által kialakított román kulturális élet (például román mesemondó verseny és egyéb román rendezvények rendszeres megtartása Békéscsabán, román irodalmi estek megrendezése, évkönyv kiadása Budapesten). Abban a faluban viszont, ahol a román nyelv és identitás megőrzése érvényesül, ott ezt a településen élő románok magas számaránya, a település földrajzi és közösségi zártága, a településen belül kialakult, a település területéhez köthető prosperáló foglalkozás, a görögkeleti egyház és román iskola hatékony működése biztosítja.

⁶ Méhkeréken a gépkocsik száma jelentősen megnövekedett. Az autó nemcsak luxuscikk, hanem a primőrárak elszállításában nélkülözhetetlen munkaeszköz is.

Irodalom

- Bartha Csilla 1999. A kétnyelvűség alapkérdései – Beszélők és közösségek. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Borbély Anna 1996. *A magyarországi románok nyelvcserejének szociolingvisztikai vizsgálata*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. Kandidátusi értekezés.
- Borbély Anna 2000a. A nyelvmegőrzést és a nyelvcserét befolyásoló demográfiai és társadalmi faktorok. *Valóság* 6:36–47.
- Borbély Anna 2000b. A kisebbségi nyelv megőrzését elősegítő faktorok Méhkeréken. In Borbély Anna szerk. *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. Budapest: Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztályán. 45–53.
- Fishman, J. A.: Language loyalty in the United States: the maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups. Mouton, The Hague, 1966.
- Frătean, Ștefan 1997. Care este numărul românilor din Ungaria? *Calendarul Românesc 1977*. Almanahul saptamânalului „NOI”. Giula [Gyula]: Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria. 136–141.
- Hamers, Josiane F. és Blanc, Michel H. A. 1989. *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huffines, M. L.: Pennsylvania German: Maintenance and Shift. *International Journal of the Sociology of Language* 1980/25:43–57. p.
- Kozma Mihály 1985. Román nemzetiség magyar környezetben. Inter-etnikai vizsgálatok a Békés megyei Méhkeréken. In Gyivicsán Anna, Kozma Mihály, Győri-Nagy Sándor, Szász János András *A magyarországi nemzetiségek kulturális, tudati jellemzői*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár – Művelődéskutató Intézet, 59–111.
- Sándor Klára 1996. A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál. *Korunk*, 1996/11:60–75.
- Tabouret-Keller, A.: Sociological factors of language maintenance and shift: a methodological approach based on European and African examples. In Fishman, J. A.; Ferguson, C. A.; Das Gupta, J. (szerk.) *Language problems of Developing Nations*. John Wiley and Sons, Inc., New York, 1968:107–118.
- Weinreich, Uriel 1953. *Language in Contact. Findings and Problems*. New York: Publications of the Linguistic Circle of New York – Number 1.
1990. évi népszámlálás. A nemzetiségi népesség száma egyes községekben (1960–1990) 1991. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1993.
- A nemzetiségek életkörülményei*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1995.